

NACUME SOSEKI
JA SAM MAČKA

PRVI TOM

preveo s japanskog
Ivan Racić

L O M
BEOGRAD / MMXXIV

Naslov originala
Natsume Sōseki
Wagahai wa Neko de aru
Hototogisu, Tokyo, 1905

urednik izdanja / lektor
Flavio Rigonat

JA SAM MAČKA

1.

Ja sam mačka. Još uvek nemam ime. Niti znam gde sam se rodio. Samo se sećam kako sam tužno mjakao na nekom mračnom vlažnom mestu kad sam prvi put ugledao ljudsko biće. To ljudsko biće, kako sam kasnije saznao, pripadalo je najopasnijoj vrsti ljudskog roda – bio je to šosei, jedan od onih studenata koji za hranu i krov nad glavom obavljaju sitne kućne poslove kod nekog gazde. Kako čujem, ova vrsta ljudi nas povremeno lovi, kuva i jede. Međutim, tada to nisam znao, pa se nisam preterano uplašio. Samo sam osetio kako se moje telo vinulo uvis kad me je lagano podigao. Čim sam se navikao na taj novi položaj, pogledao sam ga u oči. To mora da je bio prvi put da sam ugledao ljudsko biće. I sada pamtim kakav je čudesan utisak ostavilo na mene. Kao prvo, lice, koje bi trebalo da bude ukrašeno krznom, bilo je golo poput bakrača. Do tada sam sreo mnoga stvorenja, ali nikad sa takvim deformitetom. Na sredini lica bilo je čudno ispupčenje, a iz dve rupe na tom ispupčenju ponekad bi u oblačićima izbio dim. U prvi mah sam bio jako zabrinut zbog tih oblačića, jer mi se od njih povra-

ćalo, i tek sam nedavno otkrio da je to isparenje sagorelog duvana koji ljudi vole da udišu.

Neko vreme udobno sam sedeo na dlanu tog bića, ali situacija je počela da se menja vrtoglavom brzinom. Nisam uspevaao da shvatim da li se to šosei pokrenuo ili sam samo ja naglo promenio položaj; u svakom slučaju, sve je počelo da se vrti. I kad sam pomislio da će mi od vrtoglavice pozliti, čuo sam tup udarac i video milion zvezda. Toliko se sećam, i ma koliko pokušavao, ničeg posle toga ne mogu da se setim.

Kad sam došao sebi, šosei nije više bio tu. Moja brojna braća i sestre nisu više bili tu. Čak je i moja draga majka nestala. Osim toga, sada sam bio na mestu ni nalik onom mračnom i vlažnom kutku u kom sam živeo. Štaviše, bilo je tako svetlo da nisam mogao da otvorim oči. Naravno da sam znao da nešto nije u redu, i počeo sam da puzim, ali se to pokazalo kao jako bolan poduhvat. Nasilno sam izvučen iz najmekše slame i bačen u oštru bambusovu travu.

Teškom mukom sam puzeći uspeo da izađem iz busena bambusove trave, da bih otkrio kako se ispred mene prostire široko jezerce. Seo sam na obalu, tik uz vodu, pitajući se šta da radim. Ništa pametno nije mi padalo na pamet. Posle nekog vremena, dosetio sam se da bih mogao da plačem, pa bi se student možda vratio po mene. Pokušao sam s nekoliko tužnih mjauka, ali niko se nije pojavio. Uskoro je hladan povetarac počeo da duva preko

mirne površine jezerceta i smrkavalo se. Bio sam jako gladan. Hteo sam još da mjaučem, ali bio sam slab. Ništa nisam mogao da uradim. Međutim, kako sam čvrsto odlučio da moram da pronađem hranu, polako sam se okrenuo nalevo i krenuo oko jezerceta. Bilo je veoma bolno. Ipak sam izdržao i puzio sam dok konačno nisam osetio miris ljudi. Provukao sam se kroz rupu u staroj ogradi od bambusovog pruća i ušao u dvorište, očekujući da tamo pronađem nešto. To je bila puka sreća; da nije bilo rupe u ogradi, jednostavno bih uginuo od gladi pored puta. I sada znam koliko je to istina. I dan-danas mi taj prolaz u ogradi služi kao prečica do susedske mačke.

Iako sam uspeo da se ušunjam na nečije imanje, pojava nisam imao šta sledeće da radim. Noć se brzo spustila. Bio sam gladan, bilo mi je hladno, a i kiša je počela da pada. Nisam smeo ni časak da izgubim. Morao sam nekako da se dovučem do nekog svetlijeg mesta koje je time bilo i toplije. Tada to nisam znao, ali u suštini sam već bio unutar kuće, gde sam dobio priliku da posmatram i druge jedinke ljudske vrste. Prvo biće koje sam ugledao bila je O-san – služavka – vrsta koja je još opasnija od šosei studenta. Čim me je ugledala, zgrabila me je za vrat i izbacila napolje. Prihvativši da je sve uzaludno, legao sam mirno, sklopio oči i odlučio da sreću potražim na nebu. Međutim, glad i hladnoća nisu mi dali mira. Iskoristio sam trenutak nepažnje O-san i još jednom sam se ušunjao u kuhinju. Avaj, ponovo sam primećen i odmah me je izbacila napolje. Pokušao sam još jednom da

se ušunjam, i opet sam naglavačke izleteo iz kuće. Sećam se da se taj proces ponovio nekoliko puta. Od tada sam jako zamrzio tu osobu O-san. U međuvremenu sam konačno uspeo da se oslobodim osećaja nepravde, jer sam poravnio račune krađom skuše za večeru. Dok sam očekivao da budem poslednji put izbačen napolje, pojavio se gospodar kuće, žaleći se na buku i zahtevajući objašnjenje. O-san me je podigla, okrenula me licem ka gospodaru i rekla: „Koliko god puta da je izbacim napolje, ova mala mačka lutalica se opet ušunja u kuhinju“. Gospodar je kratko proučio moje lice, prstima uvrćući krzno koje mu je raslo ispod nosa, a zatim rekao: „Onda nek oстане“, pa se okrenuo i izašao. Gospodar je, izgleda, bio čovek koji ne govori mnogo. O-san me je nevoljno spustila na pod, i tako sam odlučio da ova kuća postane moj dom.

Gospodar retko kada dođe da me vidi. Izgleda da je on učitelj u školi. Kako dođe kući s posla, zatvori se u radnu sobu i ne izlazi često iz nje. Ostali u kući misle da je on jako vredan i da naporno radi. On se i sam pravi da je vredan za svaku pohvalu. Ali ja mislim da on u stvari radi manje od svih. Ponekad se na vrhovima prstiju ušunjam u njegovu radnu sobu, i nađem ga kako drema. S vremena na vreme ga zateknem kako balavi po nekoj knjizi koju je započeo da čita. Ima slab želudac i bledu kožu, koja je odavno izgubila elastičnost i vitalnost. Uprkos tome, veliki je gurman. Kad se najede, popije pilulu za stomak, pa otvori neku knjigu. Kako pročita dve-tri

stranice, njemu se pridrema. Tada počne da balavi po knjizi. Ovu njegovu naviku ritualno posmatram svako več. S vremena na vreme i ja, obična mačka, mogu da povežem dve misli.

„Učitelji imaju lak život. Ako se rodiš kao čovek, najbolje je da postaneš učitelj. Jer ako je moguće ovoliko spavati, a opet se baviti tim poslom, pa i obična mačka bi to mogla da radi!“ Međutim, kako gospodar kaže, nema ništa teže nego biti učitelj, i kad god mu prijatelji dođu u goste on se jada koliko mu je težak život.

U početku, kad sam došao u tu kuću, bio sam veoma neomiljen kod svih stanara, izuzev gospodara. Gde god da se pojavim nisam bio dobrodošao, i niko nije hteo da se bavi sa mnom. Činjenica da mi niko, do današnjeg dana, nije dao neko ime, jasno govori o tome šta svi oni misle o meni. Pomiren sa sudbinom, pokušavao sam da što više vremena provedem s gospodarom, čovekom koji me je primio u kuću. Ujutru, dok čita novine, ja mu skočim u krilo i šćućurim se. Kad god drema popodne, popnem mu se na leđa. Ne radim ovo zato što volim svog gospodara, već nemam drugog izbora; niko drugi me ne želi u blizini. Dalje, u svetlu drugih eksperimenata, zaključio sam da je ujutru ipak najbolje dremati na drvenom buretu gde se čuva kuvani pirinač, koje ostaje toplo čitavo jutro, uveče je najbolje spavati na pletenom grejaču za stopala, a kad je lepo vreme napolju, najlepše je na verandi. Ono što smatram u potpunosti prihvatljivim je da se

ušunjam u dečju sobu i zavučem se između dece u krevet. Gospodar ima dve ćerkice, jednu od pet, a drugu od tri godine; one dele krevet u istoj sobi. Uvek mogu da pronađem malo prostora i da se tiho i neprimetno uglavim između njih. Ali ako se desi da nemam sreće pa se jedna od njih probudi, onda sam u velikoj nevolji. Jer deca imaju jako nezgodnu narav, pogotovo mlađa. Počnu odmah da plaču, nebitno koje je doba, čak i usred noći, i da viču: „Evo je mačka!“ Tada se, po običaju, gospodar neurotičnog želuca budi u susednoj sobi i bane kod nas. Baš pre neki dan me je izdevetao po turu drvenim lenjirom.

Što više živim s ljudskim bićima, što ih više posmatram, sve više uviđam koliko su sebična. Naročito deca. Smatram da su ta bića s kojim delim krevet potpuno nenasnosna. Kad im se prohte, ona me ponekad okače naopako, nekad mi stave papirnu kesu na glavu, nekad se dobacuju sa mnom, ili me ubace u kuhinjski kredenac. Ako se ponekad desi da napravim i najmanju štetu po kući, čitava porodica krene da me juri. Baš pre neki dan, dok sam gledao svoja posla i oštrio kandže na podnoj podlozi od slame, gazdarica kuće se najednom bez razloga toliko naljutila da nije više htela ni da me pusti u tu sobu. A najčudnije je što uopšte ne reaguje kada ostrim kandže na drvenom podu u kuhinji. Gospođica Bela, koja živi preko puta, i kojoj se baš divim, ne propušta priliku da mi kaže, kad god se sretnemo, da nijedno živo biće nije tako bezdušno kao čovek. Pre nekoliko dana rodila je četiri divna mačeta. Ali tri dana kasnije, šosei koji služi u

njihovom domu uzeo ih je i bacio u jezerce iza kuće. Prepričavajući mi kroz suze ovaj događaj, Bela me je uveravala kako je jedini način da doživimo roditeljsku ljubav i uživamo u prekrasnom porodičnom životu da mi mačke uđemo u otvoreni rat sa celokupnim ljudskim rodom. Nemamo drugog izbora nego da ih istrebimo do poslednjeg. Ja mislim da je to zaista razuman predlog. A mačak Trobojac iz komšiluka jako je ogorčen zbog činjenice da ljudi uopšte ne razumeju prava vlasništva. Opštepoznato pravilo u našem rodu je da onaj koji prvi nađe nešto, bilo da je to glava suve sardine ili iznutrice sivog cipala, ima pravo da to i pojede. Ako neko prekrši ovo pravilo, oštećena mačka može da pribegne nasilju. Ali ljudska vrsta ne razume ovo pravilo vlasništva. Kad god pronađemo nešto lepo za jelo, oni se okome na nas i otmu nam to. Oslanjajući se na svoju sirovu snagu, oni nas lako opljačkaju i oduzmu nam ono što je po zakonu naše. Gospođica Bela živi u kući vojnika, a vlasnik trobojnog mačka je advokat. Ja živim u kući jednog učitelja, pa ovakve stvari shvatam malo manje ozbiljno. Život nije tako loš ako se snalaziš i guraš dan za danom. Neće ni ljudski rod cvetati zauvek. Mislim da je najbolje strpljivo čekati, sve dok ne nastupi vreme vladavine mačaka.

Kada već govorimo o sebičnosti, setio sam se kako se moj gospodar jednom osramotio. Ispričaću vam. Prvo, morate razumeti da je moj gospodar jedan mediokritet, on je u svemu krajnje prosečan, ali to ga ne ometa u nameri da se u svemu oproba. Uvek piše haiku poeziju koju

šalje u „Kukavicu“; piše razne druge vrste poezije koje šalje u „Jutarnju zvezdu“; oprobao se u engleskoj prozi, začinjenoj groznim gramatičkim greškama; razvio je strast prema streljaštvu; pohađa časove No drame¹; ponekad se prepusti stvaranju užasnih zvukova svojom violinom. Međutim, sa žaljenjem moram da kažem kako nijedna od ovih aktivnosti nije dovela do značajnijeg uspeha. Pa ipak, iako je hronično depresivan, on se veoma uzbudi kad se dohvati nekog novog projekta. Jednom je sam sebi nadenuo nadimak „maestro kupatila“, mada je samo pevušio u klozetu, ali njega ta razlika mnogo ne interesuje, i često se tamo može čuti kako peva „Ja sam Taira-no-Munemori“². Mi uvek kažemo, „Eno ga Munemori“, i ce-rekamo se njegovim budalaštinama.

Jednog dana, možda četiri nedelje nakon što sam se doselio u ovu kuću, taj moj gospodar je utrčao noseći veliki paket pod miškom. Pitao sam se šta je to doneo. Ispostavilo se da je kupio vodene boje, četkice i malo specijalnog „vatmen“ papira. Činilo mi se da će haiku poezija i kreketanje srednjovekovnih pesama biti napušteno nauštrb slikanja akvarela. I zaista se tako i dogodilo, jer od sledećeg dana ništa drugo nije radio osim što je slikao u radnoj sobi. Čak je prestao sa podnevnim dremkama.

¹ No drama je vrsta japanske lirske drame, nastala krajem XII veka. Zasnovana je na budističkoj religiji, japanskoj mitologiji, životnim iskustvima i bogatoj istoriji Japana. *Prev.*

² Pesma o junaku Taira no Munemori, velikom vojskovođi Taira klana u Genpei ratu (1180–1185). *Prev.*

Ali niko nije mogao da pogodi šta je on to naslikao. Verovatno ni on sam nije imao neko visoko mišljenje o svojim radovima; jednog dana mu je u goste došao prijatelj koji je usko specijalizovan u tim estetskim stvarima, pa sam čuo sledeći razgovor.

„Da li znaš koliko je to teško? Kad vidiš nekog drugog da slika, deluje veoma jednostavno sve dok sam ne uzmeš četkicu u ruke, i tek onda shvatiš koliko je to zapravo teško“, rekao je moj čestiti gospodar, i bio je u pravu.

Njegov prijatelj, pogledavši mog gospodara preko naočara sa zlatnim ramom, rekao je: „U početku niko nije vešt slikar. Osim toga, niko ne može da slika zatvoren u sobu, oslanjajući se samo na maštu. Čuveni italijanski slikar Andrea del Sarto primetio je da, ako želiš da naslikaš prirodu, treba uvek da je prikažeš onakvu kakva je. Na nebu su zvezde. Na zemlji svetlucava rosa. Ptice lete. Životinje trče. U jezeretu je zlatna ribica. Na starom drvetu stoje vrane. Priroda je jedna velika slika uživo. Ako želimo da naslikamo nešto iz prirode, treba da započnemo prostim skicama.“

„O, Andrea del Sarto je to izjavio? Nisam znao. Kad malo bolje razmislim, to je sasvim tačno.“ Gospodar je bio veoma impresioniran. Primetio sam podrugljiv osmeh iza naočara sa zlatnim ramom.

Sledećeg dana, dok sam, kao i obično, lepo dremao na verandi, gospodar je izašao iz svoje radne sobe, što

obično nije radio, i počeo nečim da se bavi iza mene. U tom trenutku sam se probudio, jedva otvorivši oči, tek toliko da mogu da vidim šta se događa; nažalost, video sam samo njega koji pokušava da bude Andrea del Sarto. I danas, kad se toga setim, ne mogu a da se ne nasmejem. Kao rezultat šale njegovog prijatelja, počeo je da skicira nikog drugog nego mene. Lepo sam se naspavao. A toliko mi se zevalo. Međutim, videvši kako sa toliko pažnje i truda skicira, nisam imao srca da se pomerim; rezignirano sam izdržao. Kad je nacrtao konture mog tela, počeo je da boji lice. Moram prvo nešto da vam priznam. S obzirom na to da su mačke prava umetnička dela, ja sam daleko od toga da budem kolekcionarski primerak. Sigurno da ne mislim da je moja figura, moje krzno i sve ostalo bolje od ostalih mačaka. Ali ma koliko ružan bio, nije bilo ni približne sličnosti između mene i tog izopačenog čuda koje je stvarao moj gospodar. Kao prvo, potpuno je promašio boju. Moje krzno, kao kod persijskih mačaka, žučkasto je, prošarano tamnim nijansama braon, sive i crne, poput talasa. To je činjenica koju svako vidi. A opet, boje koje je moj gospodar koristio nisu bile ni žuta ni crna, ni siva, ni braon, niti bilo koja kombinacija boja koje se mogu naći na meni. Sve što mogu da kažem jeste da je to bila neka neodređena boja. Dalje, što je bilo još čudnije, moje lice nije imalo oči. Možda bih mogao da prihvatim činjenicu da je to bila skica mačke koja spava, ali kako nisam uspeo da vidim ni nagoveštaj očiju na mestu gde bi one trebale da budu – nije bilo najjasnije

da li je to slika mačke koja spava, ili neke slepe mačke bez očiju. Ovako nešto niko ne bi mogao da uradi, mislio sam u sebi, pogotovo ne Andrea del Sarto. Međutim, nisam mogao a da se ne divim gospodarevoj odlučnosti. Da sam se ja pitao, učinio bih mnogo više, ali zov prirode je bio jak. Mišići u mom telu su utruli. Nisam više mogao da izdržim ni sekund, pa sam rešio da ne mogu više da stojim mirno; ispružio sam prednje šape ispred sebe, istegao vrat i zevnuo, širom razjapivši usta. Kad sam se već pomerio, nije bilo poente da poziram. Skica koju je gospodar nacrtao ionako je propala, pa sam mogao da se odšetam iza kuće i obavim svoja posla. Ustao sam i lenjo krenuo. Odjednom, gospodar je dreknuo: „Budalo“, glasom punim mešavine besa i razočaranja. Često je govorio „budalo“ kad nekog grdi. Pomislim ponekad da on i ne zna nijednu drugu pogrdu reč. Ali sam pomislio da je prilično drsko od njega da me tako neopravdano naziva „budalom“. Na kraju krajeva, bio sam veoma strpljiv sve do tog trenutka. Da je njegov običaj da pokaže imalo nežnosti i zahvalnosti kad mu skočim na leđa, verovatno bih mu i oprostio ovakve ispade; ali zaista nije u redu da me neko ko nikad nije pokazao trunku zahvalnosti naziva „budalom“ samo zato što moram da idem da piškim. Glavna je i dokazana činjenica da su ljudi naduveni od ekstremnog samozadovoljstva zbog svoje brutalne snage. Ukoliko neka veća i jača životinja ne dođe na Zemlju da ih dovede u red, ne zna se dokle će ih dovesti to što tako podrazumevaju sve oko sebe.

Neko bi možda i mogao da podnese ovaj stepen sebičnosti, ali jednom sam čuo ovaj izveštaj o nedostojnosti ljudi, nekoliko puta ružniji i za svaku osudu.

Iza kuće u kojoj živim nalazi se mala bašta sa sadnicama čaja, možda veličine deset sa deset. Iako nije velika, to je veoma fino i osunčano mesto. Volim da odem tamo kad god mi je potrebno malo mira i slobode; na primer, kada deca prave toliku buku da ne mogu da dremam, ili kad mi je dosadno jer ne mogu da pravim nestašluke. Jednog lepog, toplog miholjskog dana, oko dva sata popodne, probudio sam se iz dremeža posle ručka i prošetao do te čajne baštice da malo protegnem noge. Njušeći korenje čajnih žbunova jedan za drugim, došao sam do zapadnog kraja ograde od čemresa, gde sam uočio ogromnog mačka koji je čvrsto spavao na skoro uveloj grani hrizanteme, koja se od težine savila skoro do zemlje. Nije primetio moj dolazak. Možda i jeste, ali tome nije pridavao mnogo pažnje. Sve u svemu, tu je on bio, opružen čitavom dužinom, i glasno hrkao. Bio sam zadivljen time koliko je drzak, što taj uljez koji je ušao na tuđi posed može tako mirno da spava u tuđoj bašti. Bio je potpuno crn. Sunčevi zraci u rano popodne su ga obasjavali, i činilo se da nevidljivi plamen treperi iz njegovog sjajnog krzna. Imao je veličanstven stas, mogao je da bude car u carstvu mačaka. Bio je dvostruko krupniji od mene. Ispunjen divljenjem i čuđenjem, zaboravio sam na sve. Samo sam stajao i posmatrao ga. Tihi lahor miholjskog leta lagano je pomerao grane firmijana, koji se

nazirao iznad ograde od čempresa; nekoliko listova nežno je palo na improvizovani ležaj od suve hrizanteme. Car mačaka nežno je otvorio oči. I dan-danas pamtim taj trenutak. Oči su mu sijale lepše od ćilibara koji ljudi tako cene. Ležao je nepomično. Usredsredio je prodoran pogled svojih svetlih očiju pravo u moje malo čelo i upitao: „Koji si ti đavo?“

Pomislio sam da je ta fraza nedostojna jednog cara, ali glas mu je bio tako dubok i pun snage, da bi nadjačao i buldoga. Stajao sam glupavo iznenađen. Pomislivši da bih mogao da upadnem u nevolju jer se nisam predstavio, odgovorio sam glumeći odlučnost: „Ja sam, gospodine, mačka. Još uvek nemam ime“. Srce mi je lupalo mnogo brže nego obično.

Uz ogroman prezir, Car je rekao: „Ti. . . mačka? Nek sam proklet. Svejedno, šta radiš ovde?“ Pomislio sam kako je ovaj mačak prost.

„Živim tu, u kući uglednog učitelja.“

„I pomislio sam tako nešto. Baš si žgoljav.“ Kao pravi Car, oštro se izražavao.

Sudeći po načinu na koji je govorio, nije mogao biti mačak iz uglednog društva. S druge strane, činilo se da je dobro uhranjen, skoro pa debeo, a krzno mu je bilo glatko i sjajno. Morao sam da ga pitam: „A ko si sad pa ti?“

„Ja? Ja sam Rikša Crni.“ Predstavio se s dozom ponosa, jer je Rikša Crni bio poznat u kraju kao nezgodan tip. Kao što se i moglo očekivati za nekoga ko živi u garaži za rikše, bio je jak ali neobrazovan. Zato se retko ko družio

s njim, jer je bilo nepisano pravilo da se držimo podalje od njega. Shodno tome, kad sam čuo njegovo ime osetio sam se nelagodno, ali u isto vreme oholo. Da bih utvrdio koliko je nepismen, započeo sam razgovor pitanjem: „Šta misliš, ko je superiorniji, vlasnik rikši ili učitelj?“

„Vlasnik rikši, nego šta. Jači je. Samo pogledaj svog gospodara kakav je bleđ, sama kost i koža.“

„A ti, budući da si mačak vlasnika rikši, izgledaš snažno. Mogu da primetim da se dobro jede u vašoj branši.“

„Što se mene tiče, fino se nakrkam gde god da nas gospodar odveze. A ti, umesto što se šunjaš po ovoj plantažici čaja, zašto ne pođeš sa mnom? Za manje od mesec dana bi narastao, niko te ne bi prepoznao!“

„Moram da priznam da sam bio zaintrigiran i hteo sam da vas pitam smem li da vam se pridružim, ali mi se čini da je kuća uglednog učitelja nešto prostranija od garažice tvog gospodara.“

„Glupane. Kuća, ma koliko velika bila, neće napuniti stomak!“ zajapurio se. Trzao je ušima, ostrim poput sečenih stabljika čvrstog bambusa. Okrenuo se i besno otišao.

Tako sam se upoznao sa Rikšom Crnim, i od toga dana često sam nailazio na njega.

On je veliki hvalisavac, i kad god se sretnemo pun je pompeznih priča, što se može i očekivati od mačka jednog glorifikovanog vozača rikše; žalosni incident koji sam ranije spomenuo u stvari je priča koju mi je on ispričao.